Ks. Piotr Góra

Sanktuaria diecezji bielsko-żywieckiej i ich rola w przestrzeni duszpasterskiej Kościoła partykularnego

SALVATORIS MATER
20(2018) nr 1-4, 322-345

Sanktuaria to miejsca o doniosłym znaczeniu duszpasterskim uznane nie tylko przez kompetentną władzę kościelną, ale również głęboko zakorzenione w historii i tradycji danej diecezji. Poprzez funkcje, jakie spełniają, odzwierciedlają i zarazem kształtują charakter diecezji oraz uwypuklają aspekty pobożności należących do niej wiernych.

Po syntetycznym przedstawieniu uwarunkowań duszpasterstwa diecezji bielsko-żywieckiej w niniejszym opracowaniu podjęta zostanie próba usystematyzowania wiedzy dotyczącej sanktuariów działających na terenie diecezji bielsko-żywieckiej i ukazania funkcji, jakie pełnią one w przestrzeni duszpasterskiej Kościoła partykularnego.

Punktem wyjścia do dalszych analiz będzie zebranie i wymienienie aktualnie istniejących sanktuariów diecezji bielsko-żywieckiej. Trzeba zauważyć, że publikowane dotychczas listy sanktuariów diecezji bielsko-żywieckiej były niekompletne ze względu na przyjmowanie przez autorów publikacji różnych kryteriów uznawania danego miejsca za sanktuarium. Istnieją również publikacje, które nie uwzględniają nowo powstałych sanktuariów, bądź uwzględniają tylko te, które leżą na terenie jednego z dwóch województw wchodzących w obszar diecezji bielsko-żywieckiej[1]. Przyjętym w artykule kryterium zaliczenia danego ośrodka kultu do sanktuariów jest aprobata kompetentnej władzy kościelnej wyrażona nie wprost (dokumenty wizytacyjne, korespondencja z kurią diecezjalną) lub w formie dekretu.

Źródłem wiedzy dotyczącej badanego zagadnienia są, oprócz literatury przedmiotu, dokumenty zgromadzone w archiwum kurii diecezjalnej bielsko-żywieckiej oraz strony internetowe sanktuariów.

1. Diecezja w kontekście duszpasterskim

Diecezja jest podstawową jednostką strukturalną i administracyjną Kościoła. Posiada ona zazwyczaj określone terytorium, na którym za-

[1] *Przewodnik po Polsce. Sanktuaria województwa śląskiego*, red. D. SZLACHTA, Lublin 2015.

mieszkują wierni należący do Kościoła katolickiego. Warto jednak zaznaczyć, że to nie obszar geograficzny jest głównym kryterium erygowania danej diecezji. Zgodnie z Kodeksem Prawa Kanonicznego *diecezję stanowi część ludu Bożego, powierzona pasterskiej pieczy biskupa z współpracującym z nim prezbiterium, tak by trwając przy swym pasterzu i zgromadzona przez niego w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię, tworzyła Kościół partykularny, w którym prawdziwie obecny jest i działa jeden, święty, katolicki i apostolski Kościół Chrystusa*[2]. Kodeks Prawa Kanonicznego korzysta z definicji diecezji Soboru Watykańskiego II zawartej w *Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele* i wymieniając istotne cechy diecezji, podaje elementy o charakterze duszpasterskim.

Dekret *Christus Dominus* dodatkowo uszczegóławia zasady, jakimi należy się kierować wyznaczając zasięg terytorialny danej diecezji. Należy uwzględnić różnorodny skład ludu Bożego i starać się uszanować jego demograficzne uwarunkowania. Warto wykorzystać naturalne granice podziału oraz uwzględnić kontekst psychologiczny, ekonomiczny, geograficzny i historyczny. Ponadto rozmiar diecezji powinien być tak dobrany, by zbyt duże terytorium nie utrudniało wypełniania funkcji biskupich[3].

Każda diecezja odznacza się indywidualnymi cechami, niepowtarzalnym charakterem. Z biegiem lat diecezje wypracowują swoje niepowtarzalne tradycje stanowiące bogactwo duchowe służące jedności całego Kościoła[4]. Na czele diecezji stoi biskup diecezjalny, który wobec swoich diecezjan pełni posługę nauczania, uświęcania i kierowania, pozostając w łączności z biskupem Rzymu. Zadaniem biskupa jest również dbać o jedność powierzonej mu diecezji, wyrażającą się w wyznaczaniu celów duszpasterskich i kierowaniu zadaniami duszpasterskimi. Działania te, by mogły być skuteczne, muszą obejmować zarówno duchowe i moralne aspekty życia wiernych, jak też ich sytuację społeczną, demograficzną i ekonomiczną[5].

W trosce biskupa diecezjalnego o diecezję i duszpasterstwo uczestniczą jego współpracownicy, którzy wykonują swoje zadania zgodnie z zasadą pomocniczości. Są wśród nich biskupi pomocniczy, wikariusze generalni, wikariusze biskupi, którzy mogą zostać przez biskupa diecezjalnego powołani w skład rady biskupiej, służącej wzmocnieniu działalno-

[2] *Kodeks Prawa Kanonicznego*, kan. 369 (dalej: KPK).
[3] Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, 22-23 (dalej: CD).
[4] Por. TENŻE, Konstytucja dogmatyczna o kościele *Lumen gentium*, 23 (dalej: LG).
[5] Por. CD 11-21.

ści pasterskiej[6]. Podstawowymi współpracownikami biskupa są kapłani pełniący posługę na terenie diecezji, a zwłaszcza proboszczowie i administratorzy, którym powierzona została odpowiedzialność za wspólnoty parafialne.

Istotną rolę w Kościele partykularnym pełnią również instytucje diecezjalne, takie jak kuria diecezjalna z poszczególnymi wydziałami, radami i referatami[7]. Głównym wydziałem kurii diecezjalnej w kontekście pasterskiej pieczy biskupa o diecezję jest wydział duszpasterstwa ogólnego. Jego zadaniem jest między innymi rozeznawanie potrzeb duszpasterskich diecezji, planowanie i realizowanie programu działań duszpasterskich, koordynowanie działań, przygotowywanie wskazań i odpowiednich materiałów, pobudzanie inicjatyw duszpasterzy, wspieranie organizacji uroczystości ogólnodiecezjalnych oraz organizowanie spotkań kapłańskich o charakterze duszpasterskim[8]. Dopełnieniem działalności wydziału duszpasterstwa ogólnego jest w diecezji rada duszpasterska określana jako diecezjalna rada duszpasterska w odróżnieniu do rad duszpasterskich powoływanych przy parafiach. Jest to ciało doradcze biskupa, w skład którego powinni wchodzić przedstawiciele duchowieństwa, zgromadzeń zakonnych oraz wiernych świeckich[9].

2. Historyczno-kulturowe uwarunkowania duszpasterstwa diecezji bielsko-żywieckiej

Diecezja bielsko-żywiecka jako jedna z trzynastu nowych diecezji została erygowana przez papieża Jana Pawła II bullą *Totus Tuus Poloniae populus* 25 marca 1992 r. W skład nowo powstałej diecezji włączone zostały tereny wydzielone z archidiecezji krakowskiej: ziemia żywiecka, oświęcimska, okolice Bielska-Białej oraz Śląsk Cieszyński wyłą-

[6] Por. KPK, kan. 473.

[7] Por. R. KAMIŃSKI, *Diecezja i parafia miejscem pastoralnej posługi względem chorych i cierpiących*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 33(2000) 274; Por. KPK, kan. 515.

[8] Por. *Statut Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej, § 3. Wydział Duszpasterstwa*, www.archidiecezja.wroc.pl/pliki/statut_kurii2013.pdf (05.01.2019). Ze względu na szeroki zakres podejmowanych działań kurii diecezjalnej, w celu sprawnego i skutecznego podejmowania obowiązków można sporządzić statut kurii, opisujący pracę poszczególnych wydziałów i jednostek organizacyjnych, aby precyzyjnie określić obszar i zakres podejmowanych działań. Taki statut jest uzupełnieniem zasad organizacji diecezji zawartych w Kodeksie Prawa Kanonicznego. Przykładowe statuty można odnaleźć na stronach internetowych wielu diecezji, między innymi: wrocławskiej, częstochowskiej, tarnowskiej, warszawskiej, legnickiej.

[9] Por. KPK, kan. 511-514.

czony z diecezji katowickiej[10]. Ta reorganizacja struktur Kościoła w Polsce wynikała z podjęcia zaleceń Soboru Watykańskiego II, zwanego soborem pastoralnym, a przede wszystkim z potrzeby dostosowania i wypracowania form i metod realizacji misji Kościoła wobec pojawiających się nowych warunków i wymagań społeczno-kulturowych[11].

Z historycznego punktu widzenia diecezja bielsko-żywiecka objęła swym zasięgiem dwa średniowieczne dekanaty: cieszyński, który przed powstaniem diecezji katowickiej związany był z archidiecezją wrocławską oraz oświęcimski, który należał do struktur archidiecezji krakowskiej. W związku z zespoleniem w jedną diecezję obszarów o dość zróżnicowanej kulturze, tradycji, a nawet języku, cechą charakterystyczną diecezji bielsko-żywieckiej stało się jej kulturowe, historyczne i religijne bogactwo. Wśród jej mieszkańców są spadkobiercy tradycji góralskich wywodzący się z osadnictwa wołoskiego. Ludność zamieszkująca tereny Śląska Cieszyńskiego kultywuje pewne zwyczaje związane z kulturą czeską, co jest konsekwencją długoletniej zależności lennej tych ziem od Korony Czeskiej. W kształtowaniu się mentalności mieszkańców diecezji odegrały rolę wpływy związane z kulturą niemiecką, gdyż okolice Bielska i Białej należały do tak zwanej niemieckiej wyspy językowej[12]. Na uwagę zasługują również spadkobiercy zachowanych zwyczajów flamandzkich wraz z unikatowym etnolektem wilamowskim, związani z miejscowością Wilamowice na pograniczu Śląska i Małopolski[13]. Istotny wpływ na zróżnicowanie kulturowe diecezji bielsko-żywieckiej mieli również mieszkańcy Kęt. Ta miejscowość leżąca na szlaku solnym prowadzącym z Krakowa aż do Bramy Morawskiej zaliczana była w XVI wieku do najbogatszych i największych w Małopolsce. W związku z tym chętnie osiedlali się tam kupcy i rzemieślnicy, rozwijały się tradycje cechowe[14]. Potwierdzeniem bogatej kultury tego miasta była również obecność w nim trzech zakonów, które przetrwały tam do naszych czasów i funkcjonują obok trzech parafii rzymskokatolickich. Należą do nich: zakon Sióstr Klarysek od Wieczystej Adoracji, sióstr zmartwychwstanek oraz ojców franciszkanów. Prezentując różnorodność kulturową mieszkańców die-

[10] Por. J. KIEDOS, *Historia diecezji bielsko-żywieckiej*, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne" I (1996) 34-36.
[11] Por. T. BORUTKA, *Diecezja Bielsko-Żywiecka* (sic!) *1992-1997*, Bielsko-Biała 1997, 14.
[12] Por. T. CHRZAN, *Historia struktur kościelnych ziem tworzących diecezję bielsko-żywiecką*, „Biuletyn Katechetyczny Diecezji Bielsko-Żywieckiej" 209(VI 2017) 1-2.
[13] Por. J. LACH, *Środowisko Naturalne*, w: *Wilamowice. Przyroda, historia, język, kultura oraz społeczeństwo miasta i gminy*, red. A. BARCIAK, Wilamowice 2001, 33.
[14] Por. J. RODAK, *Architektura i dzieje kościoła pw. św. Jana Kantego w Kętach*, Kęty-Kraków 2014, 11.

cezji bielsko-żywieckiej nie sposób nie wspomnieć o mieszkańcach pogranicza Małopolski i Górnego Śląska, których życie i zwyczaje związane są z tradycjami górniczymi. W okolicach kopalni w Brzeszczach, powstałej w XX wieku, osiedlali się między innymi migrujący cieszynianie z Zaolzia, a także mieszkańcy innych stron Polski[15].

Warto wspomnieć, że na bogactwo kulturowe diecezji bielsko-żywieckiej ma wpływ zróżnicowanie wyznaniowe. Na jej terenie obok dominującego wyznania rzymsko-katolickiego współistnieje licznie reprezentowane wyznanie ewangelicko-augsburskie. Około 50 procent polskich luteranów zamieszkuje tereny Śląska Cieszyńskiego[16], a największa luterańska parafia licząca około 10 tysięcy wiernych znajduje się w Cieszynie. Kilkuprocentowa grupa mieszkańców diecezji to między innymi: baptyści, metodyści, adwentyści dnia siódmego, wolni chrześcijanie oraz wyznawcy judaizmu i innych religii[17]. Wymownym przykładem zróżnicowania wyznaniowego jest miasto Wisła, w którym, zgodnie z danymi z 2003 roku, rozwija się aż trzynaście wyznań, w większości protestanckich[18].

Bardzo istotnym elementem krajobrazu duszpasterskiego diecezji bielsko-żywieckiej są występujące na jej terenie sanktuaria. Celem niniejszego artykułu jest refleksja nad funkcją, jaką spełniają one w życiu tego Kościoła partykularnego. Kontekstem rozważań będzie nakreślona powyżej charakterystyka duszpasterska diecezji.

3. Sanktuaria diecezji bielsko-żywieckiej

W ujęciu prawa kanonicznego *przez sanktuarium rozumie się kościół lub inne miejsce święte, do którego – za aprobatą ordynariusza miejscowego – pielgrzymują liczni wierni, z powodu szczególnej pobożności*[19].

Wymieniając funkcje, jakie pełnią sanktuaria, możemy mówić o ściśle religijnych (podstawowych), takich jak funkcja kultyczna, ewangelizacyjna, ekumeniczna oraz o funkcjach pozareligijnych (ekstensywnych,

---

[15] Por. M. STUDENSKI, *Nasza tożsamość. Źródła fenomenu wielokulturowości diecezji bielsko-żywieckiej*, w: *Tożsamość ludzi sumienia. Wizyta Jana Pawła II w diecezji bielsko-żywieckiej w 1995 roku z perspektywy dwudziestu lat*, red. J. CZYZ-CIECIAK, Bielsko-Biała 2015, 87.

[16] Por. GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, 194-198.

[17] Por. J. BUDNIAK, *Diecezja bielsko-żywiecka „jako miejsce szczególnego świadectwa ekumenicznego w Polsce"*, w: *Tożsamość ludzi sumienia…*, 96.

[18] Por. R. CZYZ, *Cechy religijności mieszkańców Wisły. Z założeń metodologicznych*, w: „Pamiętnik Cieszyński", t. 18, Cieszyn 2003, 97.

[19] KPK, kan. 1230.

czyli uzupełniających)[20], to znaczy niewynikających wprost z charakteru sanktuarium jako instytucji kościelnej, takich jak: funkcja charytatywna i opiekuńcza, naukowa i edukacyjna oraz wychowawcza, kulturalna, integracyjna, patriotyczna, turystyczna i ekonomiczna[21]. Wydaje się, że warto w grupie funkcji wskazywanych jako pozareligijne wyróżnić te, które sanktuaria realizują obok innych podmiotów spełniających podobne zadania. Wynikają one z misji Kościoła, ale są też podejmowane przez organa państwowe, samorządowe i organizacje pozarządowe. Do takich funkcji możemy zaliczyć działalność charytatywną i opiekuńczą, naukową i edukacyjną oraz wychowawczą.

Obok sanktuariów, które powstawały już po erygowaniu diecezji bielsko-żywieckiej, na jej terenie są i takie, których początki sięgają kilkuset lat wstecz. Trzeba wziąć pod uwagę, że prawna definicja sanktuarium jako miejsca świętego, pojawiła się dopiero w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Od tego momentu, aby jakieś miejsce święte, w którym gromadzą się pielgrzymi z motywów religijnych, mogło być uznane za sanktuarium, a także by przysługiwały mu związane z tym przywileje, musi ono spełniać określone prawem warunki, wśród których nieodzowne jest zatwierdzenie przez ordynariusza miejsca.

Wiele kościołów diecezji bielsko-żywieckiej, które przez długi czas były miejscami pielgrzymkowymi, funkcjonującymi w pobożności ludowej jako sanktuaria, po roku 1983 uzyskało wymaganą kościelną aprobatę w formie dekretu ustanawiającego prawnie sanktuarium. Są jednak też takie ośrodki kultu, które wymaganą aprobatę uzyskały nie wprost, ale na przykład zostały nazwane sanktuariami w korespondencji z kurią diecezjalną, w dokumentach wizytacyjnych czy po prostu od wieków funkcjonują w tradycji lokalnej społeczności, regionu, a nawet całej diecezji jako sanktuaria. Na terenie diecezji bielsko-żywieckiej powstają także nowe miejsca pielgrzymkowe, w których rozwija się lub trwa kult, a przybywający tam wierni dają wyraz szczególnej pobożności. Niewykluczone, że po jakimś czasie zyskają one status sanktuarium.

Kodeks Prawa Kanonicznego rozróżnia sanktuaria międzynarodowe, które zatwierdza Stolica Apostolska, sanktuaria narodowe, w przypadku których wymagana jest aprobata Konferencji Episkopatu oraz sanktuaria diecezjalne zatwierdzane przez biskupa diecezjalnego. Takie roz-

[20] R.O. JUSIAK, *Sanktuarium religijne w kontekście środowiska lokalnego i społecznego*, „Peregrinus Cracoviensis" 18(2007) 35.

[21] Por. I. SOŁJAN, E. BILSKA-WODECKA, A. JACKOWSKI, *Funkcje sanktuarium w Kościele rzymskokatolickim*, w: *Osoba, środowisko, transcendencja: księga jubileuszowa dedykowana prof. Romanowi Jusiakowi OFM*, red. F.W. WAWRO, A. ŁUCZYŃSKI, L. PIETRUSZKA, Lublin 2016, 232n.

różnienie przypisuje odpowiedzialność za sanktuarium właściwej władzy kościelnej. Odpowiedzialność ta wyraża się przede wszystkim w aprobowaniu statutów, które są narzędziem techniczno-prawnym, a zarazem ukazującym szczególny charakter danego sanktuarium. Sanktuarium erygowane przez kompetentną władzę kościelną może zmieniać swoją kategorię na wyższą bądź niższą w zależności od zasięgu swojego duszpasterskiego oddziaływania, którego wskaźnikiem jest pochodzenie przybywających pielgrzymów[22].

Na terenie diecezji bielsko-żywieckiej możemy wyróżnić aktualnie osiemnaście sanktuariów, spośród których pięć nie posiada kanonicznego zatwierdzenia w formie dekretu, wszystkie jednak mają charakter sanktuarium diecezjalnego. Brak oficjalnego erygowania sanktuarium w żadnym z tych przypadków nie wynika z zastrzeżeń wobec danego miejsca. Przeciwnie, wszystkie te ośrodki właśnie dlatego traktowane są jak sanktuaria, ponieważ posiadają długą, bogatą i udokumentowaną tradycję (tab. 1).

Poniższe zestawienie zawiera spis sanktuariów diecezji bielsko-żywieckiej z uwzględnieniem ich tytułów, formy aprobaty kościelnej, przedmiotu kultu, miejscowości, w której się znajdują, oraz kryterium dotyczącego rozwinięcia przestrzennego sanktuarium.

Tabela 1. Sanktuaria diecezji bielsko-żywieckiej

	Sanktuarium	Dekret ustanawiający sanktuarium	Przedmiot kultu	Miejscowość	Typ
1	Chrystusa Cierpiącego	L.dz. 124/2000 z 23 II 2000 r.	Obraz Chrystusa Ubiczowanego	Bielany	proste
2	Wieczystej Adoracji Najświętszego Sakramentu	L.dz. 973/99 z 26 X 1999 r.	Najświętszy Sakrament	Kęty	inicjalne
3	Matki Bożej Bolesnej	niepoświadczone dekretem	Figura Matki Bożej Bolesnej	Bielsko-Biała Hałcnów	rozwinięte
4	Matki Bożej Cieszyńskiej	L.dz. 1017/02 z 16 XII 2002 r.	Obraz Matki Bożej Cieszyńskiej	Cieszyn	inicjalne
5	Matki Bożej Gołyskiej	L.dz. 974/99 z 26 X 1999 r.	Obraz Matki Bożej Gołyskiej	Chybie	inicjalne

[22] Por. KPK, kan. 1231n.

6	Matki Bożej Inwałdzkiej	niepoświadczone dekretem	Obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem	Inwałd	proste
7	Matki Bożej Kazimierzowskiej	L.dz. 76/97 z 28 I 1997 r.	Obraz Matki Bożej Miłosierdzia Kazimierzowskiej	Rajcza	proste
8	Matki Bożej Kończyckiej	L.dz. 972/99 z 26 X 1999 r.	Obraz Matki Bożej Kończyckiej	Kończyce Małe	inicjalne
9	Matki Bożej Królowej Polski	L.dz. 525/94 z 2 V 1994 r.	Obraz Matki Bożej Królowej Polski	Szczyrk	rozwinięte
10	Matki Bożej Pocieszenia	niepoświadczone dekretem	Obraz Matki Bożej Pocieszenia	Kęty	proste
11	Matki Bożej Rychwałdzkiej	niepoświadczone dekretem	Obraz Matki Bożej Rychwałdzkiej	Rychwałd	rozwinięte
12	Matki Bożej Wspomożenia Wiernych	L.dz. 1054/08 z 1 XII 2008 r.	Figura Matki Bożej Wspomożycielki z Dzieciątkiem	Przyłęków	proste
13	Matki Bożej Wspomożenia Wiernych	L.dz. 922/97 z 15 IX 1997 r.	Obraz Matki Bożej Wspomożenia Wiernych	Oświęcim	proste
14	Świętej Barbary	L.dz. 1160/09 z 12 XI 2009 r.	Obraz św. Barbary	Strumień	proste
15	Świętego Jakuba	L.dz. 304/11 z 12 IV 2011 r.	Figura i relikwie św. Jakuba	Szczyrk	proste
16	Świętego Jana Sarkandra	L.dz. 374/12 z 16 V 2012 r.	Relikwie św. Jana Sarkandra miejsce narodzin świętego	Skoczów	rozwinięte
17	Świętego Józefa Bilczewskiego	L.dz. 1076/12 z 20 X 2012 r.	Obraz i relikwie św. abpa Józefa Bilczewskiego	Wilamowice	proste
18	Świętego Mikołaja	niepoświadczone dekretem	Figura i relikwie św. Mikołaja	Pierściec	proste

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów w archiwum kurii diecezji bielsko-żywieckiej oraz stron internetowych sanktuariów.

Ze względu na rodzaj kultu, jaki obecny jest w sanktuarium, wyróżnia się sanktuaria Pańskie – dotyczące bezpośrednio samego Boga, maryjne oraz ku czci świętych[23]. Na terenie diecezji bielsko-żywieckiej istnieją dwa sanktuaria Pańskie, jedenaście sanktuariów maryjnych oraz pięć sanktuariów ku czci świętych Pańskich. Do świętych, którym poświęcone są sanktuaria bielsko-żywieckie, należą postaci obecne w tradycji Kościoła od pierwszych wieków: św. Jakub, św. Barbara i św. Mikołaj oraz osoby żyjące w nie tak odległych czasach: św. Jan Sarkander i św. Józef Bilczewski.

Poruszając problem sanktuariów maryjnych, trzeba wspomnieć o szczególnej formie czci wobec Najświętszej Maryi Panny, jaką jest koronacja Jej wizerunku. Kongregacja do spraw Sakramentów i Kultu Bożego przewiduje dwa rodzaje koronacji wizerunków maryjnych: na prawie biskupim lub w imieniu papieża (na prawie papieskim). Kongregacja stawia wymagania, jakie powinien spełniać dany wizerunek, aby mógł być koronowany. Zgodnie z jej wytycznymi koronowane mogą być *tylko malowane lub rzeźbione wizerunki Najświętszej Maryi Panny*[24], do których *wierni zwracają się z tak wielką ufnością w pomoc Matki Bożej, że otacza je sława, a miejsca, gdzie są czczone, stały się ośrodkiem kultu liturgicznego i chrześcijańskiej gorliwości*[25]. Nierzadko miejsca, które stały się ośrodkami szczególnej czci Matki Bożej, potwierdzonej obrzędem koronacji, są już wcześniej uznane przez kompetentną władzę kościelną za sanktuarium. Bywa też i tak, że koronacja następuje, zanim dane miejsce uzyska statut sanktuarium nadany przewidzianym dekretem[26]. W trzech spośród maryjnych sanktuariów diecezji bielsko-żywieckiej czczony jest wizerunek koronowany w imieniu papieża, w pięciu zaś koronacja odbyła się na prawie biskupim (tab. 2).

[23] Por. J. DUDZIAK, *Prawno-kanoniczna koncepcja sanktuarium*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" t. 9 (1983) 67.

[24] KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Normy Kongregacji Kultu Bożego dotyczące wizerunków Najświętszej Maryi Panny*, nr 1, w: *Obrzęd koronacji wizerunku Najświętszej Maryi Panny*, Katowice 2004, 33.

[25] *Obrzęd koronacji wizerunku Najświętszej Maryi Panny*, Katowice 2004, 9-10.

[26] Przykładem takiego sanktuarium jest Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia w Kętach, gdzie wizerunek Matki Bożej koronowano na prawie biskupim 18 września 1988 roku. Miejsce to funkcjonuje jako sanktuarium, również w dokumentach wizytacyjnych, nie posiada jednak oficjalnego dekretu nadającego ten tytuł.

Tabela 2. Koronowane wizerunki Najświętszej Maryi Panny w sanktuariach diecezji bielsko-żywieckiej

	Sanktuarium	Koronacja
1	Matki Bożej Rychwałdzkiej w Rychwałdzie	na prawie papieskim 18 lipca 1965 r., kard. Stefan Wyszyński i abp. Karol Wojtyła
2	Matki Bożej Bolesnej w Bielsku-Białej Hałcnowie	na prawie papieskim 26 września 1993 r., kard. Franciszek Macharski, abp Stanisław Nowak i bp Tadeusz Rakoczy
3	Matki Bożej Królowej Polski w Szczyrku	na prawie papieskim 21 września 2008 r., kard. Stanisław Dziwisz
4	Matki Bożej Pocieszenia w Kętach	na prawie biskupim 18 września 1988 r., kard. Franciszek Macharski
5	Matki Bożej Cieszyńskiej w Cieszynie	na prawie biskupim 7 października 1997 r., bp Tadeusz Rakoczy
6	Matki Bożej Gołyskiej w Chybiu	na prawie biskupim 15 maja 2004 r., bp Tadeusz Rakoczy
7	Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Przyłękowie	na prawie biskupim 24 maja 2014 r., bp Roman Pindel i bp Tadeusz Rakoczy
8	Matki Bożej Kazimierzowskiej w Rajczy	na prawie biskupim 1 lipca 2017 r., bp Roman Pindel

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów w archiwum kurii diecezji bielsko-żywieckiej, stron internetowych sanktuariów oraz artykułu: F. Mróz, Ł. Mróz, *Koronacje papieskich wizerunków Najświętszej Maryi Panny w Polsce w latach 1990-2011*, „Peregrinus Cracoviensis" 23(2012) 31-50.

Interesujący jest również podział sanktuariów ze względu na klucz, jakim jest wpływ danego miejsca kultu na organizację otaczającej go przestrzeni oraz proponowanych aktywności dla przybywających do niego pielgrzymów. W tym kontekście pojawia się podział na:

1) Sanktuaria inicjalne, w których strefa aktywności pielgrzymów ograniczona jest wyłącznie do rdzenia sanktuarium;

2) Sanktuaria proste, w których strefa aktywności poza rdzeniem sanktuarium obejmuje jedynie pojedynczy obiekt, np. sklepik czy dom pielgrzyma;

3) Sanktuaria rozwinięte, w których obok rdzenia sanktuarium pojawia się kilka obiektów dla pielgrzymów (od dwóch do pięciu) i są one coraz bardziej zróżnicowane;

4) Sanktuaria złożone, w których wokół rdzenia rozwija się kompleks sakralny złożony z wielu obiektów służących pielgrzymom (powyżej pię-

ciu) i w których funkcje pozareligijne są coraz bardziej rozwinięte[27]. Odnosząc się do tego kryterium, trzeba stwierdzić, że wśród sanktuariów diecezji bielsko-żywieckiej nie pojawia się ani jedno *sanktuarium złożone*. Wyróżniamy natomiast cztery *sanktuaria rozwinięte*: Matki Bożej Bolesnej w Bielsku-Białej Hałcnowie (kościół, dom parafialny im. Jana Pawła II, ołtarz polowy, dom rekolekcyjny sióstr serafitek); Matki Bożej Rychwałdzkiej w Rychwałdzie (kościół, ołtarz polowy, Franciszkański Dom Formacyjno-Edukacyjny, zielarnia, muzeum zlokalizowane w wieży sanktuarium); św. Jana Sarkandra w Skoczowie (kaplica na wzgórzu „Kaplicówka", dom urodzenia św. Jana Sarkandra – siedziba muzeum, spacerowy szlak sarkandrowski); Matki Bożej Królowej Polski w Szczyrku (kościół, dom pielgrzyma, grota ze źródełkiem).

Do *sanktuariów prostych*, gdzie obok kościoła czy kaplicy istnieje tylko jeden obiekt (wyznaczony szlak pielgrzymi, miejsce spotkań duszpasterskich, sklepik lub ołtarz polowy), można zaliczyć dziesięć sanktuariów: Bielany, Przyłęków, Rajcza, Oświęcim, Kęty (sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia), Inwałd, Pierściec, Wilamowice, Strumień oraz Szczyrk (sanktuarium św. Jakuba).

Do grupy *sanktuariów inicjalnych* należą cztery ośrodki: Kęty (sanktuarium Wieczystej Adoracji Najświętszego Sakramentu), Chybie, Cieszyn i Kończyce Małe (tab. 1).

Badając sanktuaria diecezji bielsko-żywieckiej pod kątem przedmiotu rozwijanego w nich kultu, można zauważyć, że najczęściej jest nim obraz – 12 sanktuariów, rzadziej relikwie świętych – 4 sanktuaria oraz figury – przedstawiające Maryję z Jej Synem lub postaci świętych – 4 sanktuaria (tab. 1).

Biorąc pod uwagę lokalizację sanktuariów diecezji bielsko-żywieckiej, należy stwierdzić, że większa ich liczba leży na dawnych terenach archidiecezji krakowskiej (12 sanktuariów), mniejsza natomiast na terenach należących przed rokiem 1992 do diecezji katowickiej (6 sanktuariów). W dawnej części katowickiej nie występują sanktuaria Pańskie, a spośród sześciu ulokowanych na tym terenie połowę stanowią sanktuaria maryjne, połowę zaś sanktuaria świętych. Inaczej ma się sytuacja na terenach wyłączonych z archidiecezji krakowskiej, gdzie mamy do czynienia z przewagą sanktuariów maryjnych (8), dwa sanktuaria poświęcone są świętym, a dwa mają charakter sanktuarium Pańskiego. Topograficzny układ sanktuariów z uwzględnieniem ich rodzaju przedstawiony został na mapce diecezji bielsko-żywieckiej z zaznaczonymi terenami wydzielonymi z archidiecezji krakowskiej i diecezji katowickiej

[27] I. SOŁJAN, *Sanktuarium jako organizator przestrzeni miejskiej (na przykładzie wybranych sanktuariów w Polsce)*, „Turyzm" t. 21 (2011) z. 1-2, 55.

(rys. 1). Należy zauważyć, że cudowny obraz Pana Jezusa Bielańskiego, według „Księgi cechu piekarzy", został przeniesiony do Bielan ze świątyni kęckiej[28]. Interesujący jest fakt, że jedyne sanktuaria Pańskie na terenie diecezji bielsko-żywieckiej związane są z miastem Kęty. Być może wpływ na ich rozwój miało promieniowanie ośrodków, w których obecna była pogłębiona duchowość chrystocentryczna i pasyjna (Kraków, Kalwaria Zebrzydowska). Sprzyjało temu położenie miasta na przecięciu szlaków handlowych i związki z innymi ośrodkami ze względu na wspomniane już tradycje cechowe, kupieckie[29].

Rysunek 1. Obszar diecezji bielsko-żywieckiej z uwzględnieniem położenia sanktuariów oraz terytorium wydzielonego z archidiecezji krakowskiej i diecezji katowickiej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów w archiwum kurii diecezji bielsko-żywieckiej oraz katalogów diecezji katowickiej (1981) i archidiecezji krakowskiej (1991).

[28] Por. A. CHOWANIAK, *Podług obyczaju cechowego*, „Almanach kęcki. Rocznik społeczno-kulturalny" IX (2005) 101-102.

[29] Por. M. STUDENSKI, *Nasza tożsamość. Źródła fenomenu wielokulturowości diecezji bielsko-żywieckiej*, w: *Tożsamość ludzi sumienia…*, 88; Por. M.A. STACHURA, *Służebnica Boża Matka Maria od Najświętszego Serca Jezusa Łempicka (1833-1918). Fundatorka kościoła i klasztoru w Kętach*, Kraków 2006, 74-76.

4. Przykłady realizacji funkcji sanktuarium w sanktuariach diecezji bielsko-żywieckiej

W celu prezentacji roli, jaką sanktuaria diecezji bielsko-żywieckiej odgrywają w jej przestrzeni duszpasterskiej, trzeba odnieść się do wspomnianych już w niniejszym opracowaniu funkcji, jakie spełniają sanktuaria.

Na pierwszym miejscu uwzględnić trzeba *funkcję kultyczną*, należącą do ściśle religijnych wymiarów działania sanktuarium. *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* stwierdza, że pierwszorzędnym celem nawiedzania danego sanktuarium przez wiernych jest udział w sprawowanych w nim nabożeństwach i celebracjach liturgicznych[30]. Większość sanktuariów w diecezji bielsko-żywieckiej wypracowała swoje indywidualne nabożeństwa. Przykładem może tu być sanktuarium Matki Bożej Gołyskiej w Chybiu, gdzie dziewiątego dnia miesiąca odbywają się czuwania modlitewne. Cudowny wizerunek Matki Bożej Gołyskiej początkowo związany był z parafią w Zarzeczu. Został on jednak przeniesiony do Chybia, po rozwiązaniu parafii w Zarzeczu, gdy na jej terenie powstał goczałkowicki zbiornik wody pitnej. Ostatnie nabożeństwo w Zarzeczu odbyło się właśnie wieczorem z 9 na 10 maja 1954 r. Czuwania w obecnym sanktuarium odbywają się na pamiątkę tego ostatniego nabożeństwa. Rozpoczynają się one nieszporami maryjnymi, następnie prowadzone są modlitwy do Bożego Miłosierdzia, ma miejsce adoracja Najświętszego Sakramentu, po której odmawiany jest różaniec. Następnym punktem jest nabożeństwo maryjne z procesją wokół kościoła. Na zakończenie czuwania odprawiana jest Msza Święta z kazaniem. Wśród wielu próśb i podziękowań, przedstawianych w czasie modlitewnych czuwań, dominują te, które poświęcone są sprawom rodzinnym[31].

Sanktuarium, które w wyraźny sposób spełnia funkcję kultyczną, jest także sanktuarium Wieczystej Adoracji Najświętszego Sakramentu w Kętach. Warto podkreślić, że jest to jedyne sanktuarium eucharystyczne w diecezji bielsko-żywieckiej, a co jeszcze ciekawsze, jedyne w Polsce, które nosi tytuł „Wieczystej Adoracji Najświętszego Sakramentu"[32].

Mniszki klaryski od wieczystej adoracji są zakonem klauzurowym i z tego tytułu aktywność duszpasterska w tym sanktuarium skupiona jest

[30] Por. KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003, 188.

[31] Por. S. LUBASZKA, *Miejsca Kultu Maryjnego* (sic!) *w Diecezji Bielsko-Żywieckiej* (sic!). *Czytania na nabożeństwa majowe 2002*, Bielsko-Biała 2002, 61.

[32] A. ŚWIEŻY-SOBEL, *Jedyne w Polsce*, www.bielsko.gosc.pl/doc/3810644.Jedyne-w-Polsce (14.01.2019).

na prowadzonych każdego dnia nabożeństwach. Ponadto przybywający tam wierni mają możliwość systematycznego korzystania z sakramentu pokuty, ponieważ miejsce to zostało wybrane przez biskupa bielsko-żywieckiego jako jedno z dziewięciu w diecezji, w którym wprowadzono posługę stałego konfesjonału[33].

Ciekawym przykładem działań, które można zaliczyć do grupy kultycznych, są specjalne błogosławieństwa udzielane w sanktuarium Matki Bożej Królowej Polski w Szczyrku na Górce. Pracujący w sanktuarium duszpasterze proponują pielgrzymom modlitewne spotkania z błogosławieństwami obejmującymi różne grupy wiernych: chorych, bezrobotnych, dzieci, małżonków, matki oczekujące potomstwa, wdowy i wdowców, uzależnionych i ich rodziny oraz ludzi młodych stojących przed wyborem drogi życiowej. Stąd sanktuarium to jest promowane jako „Szczyrkowska Góra Błogosławieństw". Sakramentaliom towarzyszy pastoralne omówienie i specjalna katecheza skierowana do poszczególnych grup pielgrzymów[34].

Kolejną funkcją zaliczaną do ściśle religijnych jest *funkcja ewangelizacyjna* sanktuarium. Wymownym przykładem jej realizacji jest organizowanie kursów ewangelizacyjnych, zwłaszcza kursu Alpha prowadzonego przy sanktuarium Matki Bożej w Rychwałdzie. Kurs obejmuje 15 spotkań i ma charakter wprowadzenia w życie chrześcijańskie. Działaniom ewangelizacyjnym franciszkanów w Rychwałdzie sprzyja powstały przy sanktuarium Franciszkański Dom Formacyjno-Edukacyjny, w którym cyklicznie odbywają się kursy i rekolekcje. Bracia franciszkanie pracujący przy sanktuarium prowadzą akcję „Ewangelizacja w Beskidach". Zapraszają wiernych do wspólnego zdobywania górskich szczytów, gdzie w samo południe sprawowana jest Eucharystia[35].

Sanktuaria pełnią również *funkcję ekumeniczną*. Choć *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* zauważa, że w kontekście historycznym i wyznaniowym kult sprawowany w sanktuariach mógł być interpretowany jako motyw podziału między wyznaniami czy religiami, to zachęca ono jednak do wytrwałej modlitwy o jedność wszystkich chrześcijan. Zachęta ta dotyczy zwłaszcza sanktuariów jako miejsc szczególnego od-

[33] Por. R. PINDEL, *List pasterski biskupa Romana Pindla z okazji wprowadzenia stałego konfesjonału w wybranych kościołach Diecezji Bielsko-Żywieckiej* (sic!), „Kwartalnik Diecezjalny" nr III/2014, 270-275. Spośród dziewięciu miejsc, w których powołano posługę stałego konfesjonału, aż trzy związane są z sanktuariami: Kęty, Oświęcim i Cieszyn.

[34] Por. Sanktuarium Wspomożycielki i Królowej Beskidów w Szczyrku, www.szczyrk.sdb.org.pl/blogoslawienstwa (15.01.2019).

[35] Por. Sanktuarium Matki Bożej Rychwałdzkiej, www.rychwald.franciszkanie.pl/index.php?s=83&p=79&t=Dzieła (14.02.2019).

działywania[36]. Na ten postulat odpowiadają w jakimś stopniu wszystkie sanktuaria diecezji bielsko-żywieckiej. Wydaje się jednak, że wymiar ekumeniczny działalności duszpasterskiej powinien być szczególnie wyraźny w sanktuariach położonych na terenach, gdzie współistnieją różne wyznania chrześcijańskie. W przypadku diecezji bielsko-żywieckiej dotyczy to terenów Śląska Cieszyńskiego. Konieczność ta jest uzasadniona między innymi faktem zawierania w tych rejonach małżeństw między osobami o różnej przynależności wyznaniowej, zwłaszcza ewangelicko-katolickich[37]. Niestety, szansa ta nie jest tam dostatecznie wykorzystywana. Propozycje duszpasterskie sanktuariów Śląska Cieszyńskiego powinny w większym stopniu uwzględniać inicjatywy o charakterze ekumenicznym. Przykładem takich działań mogłoby być na przykład organizowanie w sanktuariach cyklicznych nabożeństw i modlitw o charakterze ekumenicznym, konferencji poświęconych problematyce ekumenizmu, zwłaszcza realizowanego w praktyce, spotkań kręgów biblijnych, nawiązywanie współpracy z przedstawicielami innych wyznań, na przykład w dziedzinie charytatywnej czy kulturalnej.

Funkcja charytatywna i opiekuńcza sanktuarium jest praktyczną odpowiedzią wobec głoszonego przez Kościół przykazania miłości Boga i bliźniego. Do aktywności podejmowanej w tej dziedzinie przez sanktuaria diecezji bielsko-żywieckiej zaliczyć można między innymi: organizowane spotkania dla seniorów, spotkania i opłatki dla chorych i niepełnosprawnych czy Msze Święte z udzielaniem sakramentu chorych. Należy tu wspomnieć szczególnie o Diecezjalnej Pielgrzymce Osób Chorych, Starszych i Niepełnosprawnych do sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Hałcnowie oraz Matki Bożej Kazimierzowskiej w Rajczy[38]. Podobne pielgrzymki, choć niecykliczne, przybywają również do innych sanktuariów na terenie diecezji, jak na przykład pielgrzymka Fundacji im. Brata Alberta do sanktuarium w Rychwałdzie, która w 2016 roku zgromadziła blisko tysiąc osób – podopiecznych fundacji z rodzinami, pracownikami i wolontariuszami[39].

Przykładem realizacji *funkcji naukowej i edukacyjnej*, a także *funkcji wychowawczej* sanktuarium na terenie diecezji bielsko-żywieckiej

[36] Por. KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii…*, 195-196.

[37] Por. J. BUDNIAK, *Ekumenizm na Śląsku Cieszyńskim z perspektywy końca XX stulecia i początku XXI wieku*, „Rocznik Teologii Katolickiej" t. XIV/2 (2015) 16.

[38] Diecezja bielsko-żywiecka, www.diecezja.bielsko.pl/kalendarium-diecezji-bielsko-zywieckiej (15.01.2019); Por. Sanktuarium Matki Bożej Kazimierzowskiej w Rajczy, www.parafia-rajcza.j.pl/?page_id=185 (15.01.2019).

[39] Por. A. ŚWIEŻY-SOBEL, *Z Bratem Albertem u Rychwałdzkiej Pani*, www./ /bielsko.gosc.pl/doc/3204603.Z-Bratem-Albertem-u-Rychwaldzkiej-Pani (15.01.2019).

jest szeroko rozumiane sanktuarium Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Oświęcimiu. Salezjanie opiekujący się tym sanktuarium prowadzą Zespół Szkół Zawodowych Towarzystwa Salezjańskiego w Oświęcimiu, a także internat oraz oratorium[40]. Działania podejmowane przez salezjanów w Oświęcimiu wynikają zarówno z realizacji charyzmatu ich zgromadzenia, którym jest realizowanie dzieł wychowawczych, jak i z zadań stawianych przed opiekunami sanktuarium. Dzięki obecności przy sanktuarium młodzieży uczęszczającej do szkół rozwija się wiele proponowanych przez duszpasterzy inicjatyw duszpasterskich, do których należą: działalność scholi, chóru, orkiestry dętej, grupy teatralnej, zespołu muzycznego i wolontariatu. Przykładem innego sanktuarium na terenie diecezji, którego działania wpisują się w realizację *funkcji naukowej i edukacyjnej*, jest wspominane już sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Bielsku-Białej Hałcnowie. Odbywają się tam comiesięczne katechezy adresowane do dorosłych, a ich szeroka tematyka obejmuje sprawy religijne, teologiczne, a także społeczno-kulturalne[41].

Pierwszoplanowym działaniem sanktuariów w kontekście ich *funkcji kulturalnej* powinna być troska o dobro kulturowe, jakim jest samo sanktuarium lub obraz czy figura otaczane czcią w danym miejscu. Do dóbr kulturowych wymagających specjalnej troski należą również inne obiekty, takie jak ołtarze i elementy wyposażenia sanktuarium posiadające szczególny walor historyczny czy artystyczny. Jako przykład można tu podać sanktuarium w Inwałdzie, gdzie znajduje się obraz Matki Bożej pochodzący ze Skandynawii, czczony w tym miejscu jeszcze przed rozbiorami Polski, sanktuarium w Oświęcimiu wspominane już w kronikach Jana Długosza, wielokrotnie niszczone i odbudowywane, wreszcie sanktuarium Matki Bożej w Kończycach Małych, gdzie czczony jest prawdopodobnie jedyny na świecie obraz przedstawiający Madonnę z kwiatem mlecza[42].

Sanktuaria, pełniąc swoją *funkcję kulturalną*, często organizują różne koncerty czy widowiska teatralne o charakterze cyklicznym i okazjonalnym. W sanktuarium Matki Bożej w Inwałdzie odbywa się na przykład „Inwałdzkie kolędowanie", w sanktuarium Matki Bożej Wspomo-

[40] Por. Sanktuarium Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Oświęcimiu, www.salezjanieoswiecim.pl (15.01.2019).

[41] Por. Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Bielsku-Białej Hałcnowie, http://www.parafiahalcnow.pl/a/sanktuarium/kalendarium-halcnowskie/79 (15.01.2019).

[42] Por. R. KRAMARSKI, *Sanktuaria maryjne i pobożność maryjna w diecezji*, w: *In aedificationem Corporis Christii. W 50-lecie święceń prezbiteratu Księdza Biskupa Tadeusza Rakoczego Pierwszego Pasterza Diecezji Bielsko-Żywieckiej* (sic!), red. T. BORUTKA, Bielsko-Biała-Kraków 2013, 703-705.

żenia Wiernych z koncertem kolęd i pastorałek występuje regionalny zespół „Klimczok", a w sanktuarium Matki Bożej Kazimierzowskiej w Rajczy kolęduje Zespół i Kapela „Spod Rachowca" ze Zwardonia[43]. Funkcja kulturalna ośrodków sanktuaryjnych realizowana jest również poprzez organizację okazjonalnych wystaw oraz przez prowadzenie przysanktuaryjnych muzeów. Na terenie diecezji bielsko-żywieckiej muzea takie istnieją przy sanktuariach: Matki Bożej w Rychwałdzie i św. Jana Sarkandra w Skoczowie.

Powyższe działania łączą się także z kolejną funkcją, jaką spełniają sanktuaria, którą jest *funkcja patriotyczna*. Poprzez modlitwę w intencji ojczyzny, upamiętnianie wydarzeń narodowych, przygotowywanie tematycznych wystaw i dekoracji sanktuaria stają się miejscem kształtowania postawy patriotycznej. Przykładem takich działań były obchody setnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. W sanktuarium Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Oświęcimiu sprawowano Mszę Świętą w intencji ojczyzny, odbył się z tej okazji koncert pieśni patriotycznej w wykonaniu młodzieży, a także zapalono znicze i złożono kwiaty pod Ścianą Śmierci w pobliskim Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau[44].

Mówiąc o funkcji patriotycznej sanktuarium, należy uwzględnić także patriotyzm lokalny wyrażający się w działaniach kultywujących miejscowe tradycje i zwyczaje, jak na przykład wspomniane koncerty w wykonaniu zespołów regionalnych. Ciekawym pomysłem wykazali się duszpasterze sanktuarium Chrystusa Cierpiącego w Bielanach, którzy na stronie internetowej zamieścili test wiedzy o sanktuarium, zachęcający do zainteresowania się miejscową historią i tradycją[45].

Funkcja integracyjna przejawia się w tym, że sanktuaria są miejscem spotkań pielgrzymów z różnych miejsc, często również różnych narodowości, a także różnych stanów, grup społecznych czy wspólnot, nawet takich, które są rzadko spotykane w innych miejscach publicznych[46]. Funkcja ta jest szczególnie realizowania w trzech sanktuariach

[43] Por. Sanktuarium pw. Narodzenia NMP w Inwałdzie, www.parafia-inwald.pl (15.01.2019). Por. Sanktuarium Wspomożycielki i Królowej Beskidów w Szczyrku, www.szczyrk.sdb.org.pl/koncert-zespou-regionalnego-klimczok (15.01.2019). Por. Parafia w Rajczy, www.facebook.com/pg/parafiarajcza/posts (15.01.2019).

[44] Por. R. KARP, *Obchody Święta Niepodległości w Oświęcimiu*, www.diecezja.bielsko.pl/aktualnosci/obchody-swieta-niepodleglosci-w-oswiecimiu (16.01.2019).

[45] Por. Rzymskokatolicka Parafia w Bielanach, www.bielany.katolik.bielsko.pl/test-wiedzy-o-parafii (16.01.2019).

[46] Por. I. SOŁJAN, E. BILSKA-WODECKA, A. JACKOWSKI, *Funkcje sanktuarium w Kościele rzymskokatolickim*, w: *Osoba, środowisko, transcendencja: księga jubileuszowa*…, 243.

diecezji bielsko-żywieckiej: w sanktuarium w Rychwałdzie, Bielsku-Białej Hałcnowie oraz w sanktuarium św. Mikołaja w Pierśćcu, do którego co roku pielgrzymuje liczna grupa członków Apostolstwa Dobrej Śmierci[47]. W kalendarium sanktuarium rychwałdzkiego odnajdujemy liczne cykliczne pielgrzymki grup zawodowych czy stanowych, na przykład Pielgrzymka Wojska Polskiego, Pielgrzymka Samorządowców Powiatu Żywieckiego, Pielgrzymka Wojewódzkiego Ośrodka Ruchu Drogowego z towarzyszącym jej poświęceniem pojazdów, Dekanalna Pielgrzymka Chorych, Pielgrzymka Kół Żywego Różańca oraz Pielgrzymka Emerytów i Rencistów[48]. Z kolei sanktuarium w Bielsku-Białej Hałcnowie jest miejscem, skąd co roku wyruszają diecezjalne pielgrzymki na Jasną Górę oraz do sanktuarium Bożego Miłosierdzia i sanktuarium św. Jana Pawła II w Krakowie[49].

Ze względu na położenie sanktuariów, a także ich wartość historyczną i kulturową, realizują one również *funkcję turystyczną*. Będąc niejednokrotnie jedyną atrakcją turystyczną w regionie, wzbogacają mapę turystycznych wędrówek. W literaturze poświęconej zagadnieniu sanktuarium i pielgrzymowania funkcjonuje pojęcie *turystyka religijna,* które stało się przedmiotem osobnych badań z zakresu teologii pastoralnej, a także geografii religii[50]. Sanktuaria diecezji bielsko-żywieckiej ulokowane są w miejscach o zróżnicowanym charakterze. Znajdują się zarówno w małych wioskach, na przykład sanktuaria w Kończycach Małych i Pierśćcu, jak i w ośrodkach miejskich, takich jak Bielsko-Biała, Oświęcim, Kęty czy Skoczów. Szczególnie chętnie odwiedzane przez pielgrzymów uwzględniających w swych wędrówkach obok religijnego również i motyw turystyczny są sanktuaria położone na beskidzkich wzgórzach, jak na przykład sanktuarium w Przyłękowie czy w Szczyrku na Górce. Miejscem pielgrzymkowym, które jest nierozerwalnie związane z wę-

[47] Por. R. KARP, *Pielgrzymka Apostolstwa Dobrej Śmierci do św. Mikołaja*, www.diecezja.bielsko.pl/aktualnosci/pielgrzymka-apostolstwa-dobrej-smierci-do-sw-mikolaja (15.01.2019).

[48] Por. Sanktuarium Matki Bożej Rychwałdzkiej, www.rychwald.franciszkanie.pl/index.php?s=96&t=Kalendarium (16.01.2019).

[49] Por. Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Bielsku-Białej Hałcnowie, http://www.parafiahalcnow.pl/a/sanktuarium/kalendarium-halcnowskie/79 (15.01.2019).

[50] Por. I. SOŁJAN, *Turystyka religijna jako przedmiot badań geografii religii i geografii turyzmu – wybrane zagadnienia*, w: *Studia nad turystyką. Tradycje, stan obecny i perspektywy badawcze*, red. W. KUREK, M. MIKA, Kraków 2007, 289-296. Por. A. JACKOWSKI, *Pielgrzymki = Turystyka pielgrzymkowa = Turystyka religijna? Rozważania terminologiczne*, „Turyzm" t. 8 (1998) z. 1, 5-20; Por. M. OSTROWSKI, *Pielgrzymowanie czy turystyka religijna. III Międzynarodowy Kongres Miast Pielgrzymkowych, Częstochowa 23-25 września 1999. Materiały konferencyjne*, Częstochowa 1999, 47-53.

drowaniem, jest sanktuarium św. Jakuba w Szczyrku. Leży ono na szlaku Jakubowym, na tak zwanej Beskidzkiej Drodze św. Jakuba prowadzącej z Nowego Sącza aż do Ołomuńca w Czechach[51].

Ostatnia z prezentowanych funkcji sanktuariów – *funkcja ekonomiczna*, związana jest z wpływem istnienia danego ośrodka kultu na rozwój gospodarczy miejscowości. Wraz ze wzrastającą liczbą pielgrzymów i ich aktywnością rozwijają się takie dziedziny gospodarki, jak rzemiosło, handel czy branża usługowa. Samo sanktuarium staje się miejscem oferującym zatrudnienie okolicznej ludności[52]. Wśród sanktuariów diecezji bielsko-żywieckiej, które wpływają na poziom gospodarczy miejscowości, gdzie się znajdują, warto wyróżnić rozwinięte sanktuaria: w Rychwałdzie, Bielsku-Białej Hałcnowie i w Szczyrku na Górce (tab. 1). Wszędzie tam działają domy o charakterze rekolekcyjnym czy edukacyjno-formacyjnym.

5. Wnioski duszpasterskie

Charakter sanktuariów diecezji bielsko-żywieckiej odzwierciedla jej bogactwo duchowe, będące wynikiem spotkania na jej terenie dwóch tradycji kościelnych – związanych z archidiecezją krakowską i wrocławską, później diecezją katowicką i dwóch dominujących tradycji kulturowych – śląskiej i małopolskiej. Wszystkie, spośród osiemnastu sanktuariów diecezji, mają charakter sanktuarium diecezjalnego. Realizując właściwe sobie funkcje, podejmują działania, które wykraczają poza zwyczajną działalność parafii czy też dekanatu. Niektóre z nich są miejscami cyklicznych uroczystości o charakterze diecezjalnym.

Sanktuaria, zgodnie z zaleceniem Kodeksu Prawa Kanonicznego, powinny być miejscami, w których wierni mogą obficiej korzystać ze środków zbawienia. Opiekunowie sanktuariów jako miejsc pielgrzymkowych w diecezji winni więc podejmować szczególną troskę o piękno liturgii, powinni odznaczać się gorliwością w głoszeniu słowa Bożego, w sprawowaniu sakramentów i kultywowaniu wypracowanych form pobożności[53]. W związku z tym sanktuaria stają się uprzywilejowanym miejscem duszpasterstwa w każdej diecezji, a biskup diecezjalny poprzez pomocne mu

[51] Por. Sanktuarium św. Jakuba w Szczyrku, www.bractwojakuboweszczyrk.pl/szlak-sw-jakuba/beskidzka-droga-sw-jakuba (17.01.2019).

[52] Por. I. SOŁJAN, *Sanktuaria i ich rola w organizacji przestrzeni miast na przykładzie największych europejskich ośrodków katolickich*, Kraków 2012, 79.

[53] Por. J.M. DYDUCH, *Pielgrzymowanie do sanktuariów w świetle przepisów kościelnych*, „Geografia i Sacrum" 1(2005) 215.

organa duszpasterskie, takie jak wydział duszpasterstwa ogólnego kurii, rada biskupia czy diecezjalna rada duszpasterska, powinien moderować, wspierać i planować działania podejmowane w sanktuariach.

W przypadku sanktuariów najodpowiedniejszym forum takiego planowania mogą być spotkania opiekunów sanktuariów w danej diecezji. Spotkania takie umożliwiają wymianę doświadczeń w dziedzinie zarządzania sanktuarium oraz rozwoju kultu. Ich organizowanie wydaje się koniecznym zadaniem wydziałów duszpasterstwa ogólnego, które powinny wkomponować działania podejmowane w sanktuariach w program duszpasterski diecezji.

Skutecznym miejscem promocji zaplanowanych działań duszpasterskich, wychodzącym naprzeciw potrzebom współczesnego odbiorcy jest internet. Strony internetowe sanktuariów są jednym z podstawowych źródeł informacji, ale też dają możliwość ewangelizacji i katechezy. Jak się wydaje, nie wszystkie sanktuaria diecezji bielsko-żywieckiej dostatecznie wykorzystują tę możliwość. Treści, jakie są prezentowane na ich stronach internetowych, nie zawsze w wyczerpujący sposób przedstawiają walory danego sanktuarium. Zdarza się, że brakuje na nich odpowiednio zaprezentowanego kalendarium wydarzeń czy chociażby informacji o odpustach. Należałoby koniecznie zadbać o opracowanie wzorcowego schematu podpowiadającego opiekunom sanktuariów, jakie treści powinny znajdować się na stronach internetowych tych miejsc. Przygotowane podpowiedzi winny obejmować zakres prezentowanych informacji oraz sposób ich formułowania.

Jak to zostało przedstawione, pięć sanktuariów diecezji bielsko-żywieckiej nie posiada aktu erekcyjnego w formie dekretu. Wydaje się zasadne, by uzupełnić ten brak o charakterze formalnym[54].

W ramach prowadzonej kwerendy w archiwum kurii diecezji bielsko-żywieckiej udało się ustalić, że żadne z sanktuariów diecezji nie posiada statutu postulowanego przez kan. 1232 Kodeksu Prawa Kanonicznego. Warto więc doprowadzić do opracowania i nadania sanktuariom statutów. To wypełnienie zaleceń prawa kanonicznego pozwoli na wyakcentowanie wyjątkowego charakteru każdego z sanktuariów,

[54] Kwerenda dokumentów zgromadzonych w archiwum kurii diecezjalnej bielsko-żywieckiej ujawniła konieczność wprowadzenia zmian w dekretach erygujących niektóre sanktuaria. W części dekretów występuje brak informacji o przywilejach sanktuarium. Zdarza się także, że dekret posługuje się błędnym tytułem sanktuarium. Por. T. RAKOCZY, *Dekret erygujący Sanktuarium Najświętszej Maryi Panny Wspomożycielki Wiernych w Oświęcimiu*, l. dz. 922/97, Bielsko-Biała 15.09.1997 r., archiwum Kurii Diecezjalnej Bielsko-Żywieckiej.

ułatwi zachowanie bogactwa tradycji liturgicznych, muzycznych i kulturowych danego miejsca. Statut jest również narzędziem duszpasterskim stanowiącym punkt odniesienia dla kolejnych duszpasterzy podejmujących posługę w sanktuarium.

ks. Piotr Góra
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

ul. Żeromskiego 5a
PL – 43-300 Bielsko-Biała

e-mail: piotrgora@icloud.com

Bibliografia

Borutka T., *Diecezja Bielsko-Żywiecka* (sic!), Bielsko-Biała 1997.

Budniak J., *Diecezja bielsko-żywiecka „jako miejsce szczególnego świadectwa ekumenicznego w Polsce"*, w: *Tożsamość ludzi sumienia. Wizyta Jana Pawła II w diecezji bielsko-żywieckiej w 1995 roku z perspektywy dwudziestu lat*, red. J. Czyż-Cieciak, Bielsko-Biała 2015, 94-117.

Budniak J., *Ekumenizm na Śląsku Cieszyńskim z perspektywy końca XX stulecia i początku XXI wieku*, „Rocznik Teologii Katolickiej" t. XIV/2 (2015) 5-30.

Chowaniak A., *Podług obyczaju cechowego*, „Almanach kęcki. Rocznik społeczno-kulturalny" IX (2005) 101-102.

Chrzan T., *Historia struktur kościelnych ziem tworzących diecezję bielsko-żywiecką*, „Biuletyn Katechetyczny Diecezji Bielsko-Żywieckiej" 209(VI 2017) 1-7.

Czyż R., *Cechy religijności mieszkańców Wisły. Z założeń metodologicznych*, „Pamiętnik Cieszyński", t. 18, Cieszyn 2003, 97-103.

Diecezja Bielsko-Żywiecka (sic!), www.diecezja.bielsko.pl/kalendarium-diecezji-bielsko-zywieckiej (15.01.2019).

Dudziak J., *Prawno-kanoniczna koncepcja sanktuarium*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" t. 9 (1983) 60-73.

Dyduch J.M., *Pielgrzymowanie do sanktuariów w świetle przepisów kościelnych*, „Geografia i Sacrum" 1(2005) 213-214.

GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017.

Jackowski A., *Pielgrzymki = Turystyka pielgrzymkowa = Turystyka religijna? Rozważania terminologiczne*, „Turyzm" t. 8 (1998) z. 1, 5-20.

Jusiak R.O., *Sanktuarium religijne w kontekście środowiska lokalnego i społecznego*, „Peregrinus Cracoviensis" 18(2007) 29-46.

Kamiński R., *Diecezja i parafia miejscem pastoralnej posługi względem chorych i cierpiących*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 33(2000) 273-281.

Karp R. *Obchody Święta Niepodległości w Oświęcimiu*, www.diecezja.bielsko.pl/aktualnosci/obchody-swieta-niepodleglosci-w-oswiecimiu (16.01.2019).

Karp R., *Pielgrzymka Apostolstwa Dobrej Śmierci do św. Mikołaja*, www.diecezja.bielsko.pl/aktualnosci/pielgrzymka-apostolstwa-dobrej-smierci-do-sw-mikolaja (15.01.2019).

Kiedos J., *Historia diecezji bielsko-żywieckiej*, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne" I (1996) 34-36.

Kodeks Prawa Kanonicznego, Poznań 1984.

Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003.

Kongregacja Kultu Bożego, *Normy Kongregacji Kultu Bożego dotyczące wizerunków Najświętszej Maryi Panny*, w: *Obrzęd koronacji wizerunku Najświętszej Maryi Panny*, Katowice 2004.

Kramarski R., *Sanktuaria maryjne i pobożność maryjna w diecezji*, w: *In aedificationem Corporis Christii. W 50-lecie święceń prezbiteratu Księdza Biskupa Tadeusza Rakoczego Pierwszego Pasterza Diecezji Bielsko-Żywieckiej(sic!)*, red. T. Borutka, Bielsko-Biała-Kraków 2013, 691-710.

Lach J., *Środowisko Naturalne*, w: *Wilamowice. Przyroda, historia, język, kultura oraz społeczeństwo miasta i gminy*, red. A. Barciak, Wilamowice 2001, 33-38.

Lubaszka S., *Miejsca Kultu Maryjnego*(sic!) *w Diecezji Bielsko-Żywieckiej*(sic!). *Czytania na nabożeństwa majowe 2002*, Bielsko-Biała 2002.

Mróz F., Mróz Ł., *Koronacje papieskich wizerunków Najświętszej Maryi Panny w Polsce w latach 1990-2011*, „Peregrinus Cracoviensis" 23(2012) 31-50.

Obrzęd koronacji wizerunku Najświętszej Maryi Panny, Katowice 2004.

Ostrowski M., *Pielgrzymowanie czy turystyka religijna. III Międzynarodowy Kongres Miast Pielgrzymkowych, Częstochowa 23-25 września 1999. Materiały konferencyjne*, Częstochowa 1999, 47-53.

Pindel R., *List pasterski biskupa Romana Pindla z okazji wprowadzenia stałego konfesjonału w wybranych kościołach Diecezji Bielsko-Żywieckiej*(sic!), „Kwartalnik Diecezjalny" nr III/2014, 270-275.

Przewodnik po Polsce. Sanktuaria województwa śląskiego, red. D. Szlachta, Lublin 2015.

Rakoczy T., *Dekret erygujący Sanktuarium Najświętszej Maryi Panny Wspomożycielki Wiernych w Oświęcimiu*, l. dz. 922/97, Bielsko-Biała 15.09.1997 r., archiwum Kurii Diecezjalnej Bielsko-Żywieckiej.

Rodak J., *Architektura i dzieje kościoła pw. św. Jana Kantego w Kętach*, Kęty-Kraków 2014.

Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Bielsku-Białej Hałcnowie, http://www.parafiahalcnow.pl/a/sanktuarium/kalendarium-halcnowskie/79 (15.01.2019)

Sanktuarium Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Oświęcimiu, www.salezjanieoswiecim.pl (15.01.2019).

Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 1967, 232-254.

Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o kościele *Lumen gentium*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 1967, 105-170.

Sołjan I., Bilska-Wodecka E., Jackowski A., *Funkcje sanktuarium w Kościele rzymsko-katolickim*, w: *Osoba, środowisko, transcendencja: księga jubileuszowa dedykowana prof. Romanowi Jusiakowi OFM*, red. F.W. Wawro, A. Łuczyński, L. Pietruszka, Lublin 2016, 231-245.

Sołjan I., *Sanktuaria i ich rola w organizacji przestrzeni miast na przykładzie największych europejskich ośrodków katolickich*, Kraków 2012.

Sołjan I., *Sanktuarium jako organizator przestrzeni miejskiej (na przykładzie wybranych sanktuariów w Polsce)*, „Turyzm" t. 21 (2011) z. 1-2, 49-58.

Sołjan I., *Turystyka religijna jako przedmiot badań geografii religii i geografii turyzmu – wybrane zagadnienia*, w: *Studia nad turystyką. Tradycje, stan obecny i perspektywy badawcze*, red. W. Kurek, M. Mika, Kraków 2007, 289-296.

Stachura M.A., *Służebnica Boża Matka Maria od Najświętszego Serca Jezusa Łempicka (1833-1918). Fundatorka kościoła i klasztoru w Kętach*, Kraków 2006.

Statut Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej, § 3. Wydział Duszpasterstwa, www.archidiecezja.wroc.pl/pliki/statut_kurii2013.pdf (05.01.2019).

Rzymskokatolicka Parafia w Bielanach, www.bielany.katolik.bielsko.pl/test-wiedzy-o-parafii (16.01.2019).

Parafia św. Barbary w Strumieniu, www.strumien.duszpasterstwa.bielsko.pl/kurs-alpha (15.01.2019).

Sanktuarium św. Jakuba w Szczyrku, www.bractwojakuboweszczyrk.pl/szlak-sw-jakuba/beskidzka-droga-sw-jakuba (17.01.2019).

Parafia w Rajczy, www.facebook.com/pg/parafiarajcza/posts (15.01.2019).

Sanktuarium p.w. Narodzenia NMP w Inwałdzie, www.parafia-inwald.pl (15.01.2019).

Sanktuarium Matki Bożej Kazimierzowskiej w Rajczy, www.parafia-rajcza.j.pl/?page_id=185 (15.01.2019).

Sanktuarium Matki Bożej Rychwałdzkiej, www.rychwald.franciszkanie.pl/index.php?s=83&p=79&t=Dzieła (14.02.2019).

Sanktuarium Wspomożycielki i Królowej Beskidów w Szczyrku, www.szczyrk.sdb.org.pl/blogoslawienstwa (15.01.2019).

Studenski M., *Nasza tożsamość. Źródła fenomenu wielokulturowości diecezji bielsko-żywieckiej*, w: *Tożsamość ludzi sumienia. Wizyta Jana Pawła II w diecezji bielsko-żywieckiej w 1995 roku z perspektywy dwudziestu lat*, red. J. Czyż-Cieciak, Bielsko-Biała 2015, 52-93.

Świeży-Sobel A., *Jedyne w Polsce*, www.bielsko.gosc.pl/doc/3810644.Jedyne-w-Polsce (14.01.2019).

Świeży-Sobel A., *Z Bratem Albertem u Rychwałdzkiej Pani*, www.//bielsko.gosc.pl/doc/3204603.Z-Bratem-Albertem-u-Rychwaldzkiej-Pani (15.01.2019).

Shrines in Diocese of Bielsko-Żywiec and their role in the space of pastoral ministry of particular Church

(Summary)

The aim of the text is to present the current state concerning shrines on the territory of Diocese of Bielsko-Żywiec and to show their role in the pastoral ministry landscape of the diocese.

Two of eighteen shrines of the Diocese of Bielsko-Żywiec are dedicated to Jesus, eleven ones are centered on veneration of Mary, following eight are the shrines where the saints are worshipped. As for their styles they present various forms in terms of architectural development and offer a wide variety of propositions for pilgrims.

The text tries to show the functions of shrines and their examples in the diocesan shrines. The analysis of pastoral activity in the worship places has led to the conclusion that shrines serve many tasks that are the realization of the functions, which are revealed by the source literature: cultic, evangelical, ecumenical, charitable, custodial, scientific, educational, pedagogical, cultural, integrational, patriotic, touristic and economic.

Some practical postulates have emerged within undergone studies. It seems meeting the posed demands may intensify the influence of shrines on different aspects of diocesan pastoral ministry.

The source literature in Polish and archives of the Diocesan Curia of Bielsko-Żywiec have been used in the study. The Internet resources have been also extracted.

Keywords: shrine, pastoral ministry, Diocese of Bielsko-Żywiec, functions of shrines.

Słowa kluczowe: sanktuarium, duszpasterstwo, diecezja bielsko-żywiecka, funkcje sanktuariów.